

*Присвячую
Мег, Арчі, Лілі...
і, звісно, моїй матері*

Минуле не помирає. І навіть не минає.

Вільям Фолкнер

ПРОЛОГ

МИ ДОМОВИЛИСЯ зустрітися через кілька годин після похорону. Біля Готичних руїн у Фрогмор-гарденс*. Я прийшов першим.

Озирнувся — нікого.

Перевірив телефон — ні повідомлень, ні войсів.

Напевно, запізняються — подумав я і сперся на кам'яну стіну.

Поклав телефон у кишеню і сказав собі: спокійно.

Надворі стояла типова квітнева погода — вже не зима, ще не весна. Дерева ще голі, але повітря вже м'яке. Небо було сіре, але тюльпани вже зацвітали. Синє плесо озера виблискувало у блідому світлі.

Як тут красиво, подумав я. І як сумно.

Колись це місце мало стати моїм домом. А виявилось, що це лише коротка зупинка, ще одна.

Ми з дружиною втекли звідси, бо переживали за психічне й фізичне здоров'я, і я не знав, чи повернуся сюди знову. Це було в січні 2020-го. Минув рік і три місяці. І ось я тут. А перед тим було тридцять два пропущених дзвінки й коротка розмова з Бабусею, від якої захвилювалося серце: «Гаррі... Дідусь помер».

Заворушився вітер, стало холодніше. Я зіщулився, потер руки й пошкодував, що ця біла сорочка така тонка. Треба було переодягнутися після похорону. І пальто взяти. Я повернувся

* Фрогмор-гарденс — королівський парк поблизу Віндзорського замку, місце поховання осіб королівської крові (крім правлячих монархів і консортів). Готичні руїни — «напівзруйнований» садовий павільйон у готичному стилі, зведений одразу у формі руїн в епоху романтичної моди на старовину. Тут і далі прим. пер.

спиною до вітру й побачив Готичні руїни (насправді готичного в них не більше, ніж у Колесі тисячоліття*). Наполовину це архітектура, наполовину — декорації, щоб тішити око. Як і все тут, подумав я.

Я відійшов від стіни й сів на маленьку дерев'яну лавку. Знову перевірів телефон, подився на стежку в саду.

Де ж вони?

Ще один порив вітру. Дивно, він нагадав мені про Дідуся. Можливо, тому, що в нього були холодні манери. Крижане почуття гумору. Згадався один давній вікенд, коли ми стріляли з рушниць. Мій приятель, просто щоби підтримати розмову, спитав Дідуся, що той думає про мою бороду (тоді сім'я і преса тільки про це й говорили: «Чому королева не змусить принца Гаррі поголитися?»). Дідусь глянув на нього, глянув на мене й саркастично усміхнувся: «Це не борода!».

Усі засміялися. Голитися чи не голитися? Юнацькі ці питання замучили. Але Дідусь називав бородою щось інше. *Хай відросте розкішна борода неблаганного вікінга!*

Мені подумалося про тверді переконання Дідуся, про його захоплення — драйвінг**, барбекю, стрільба, смачна їжа, пиво. Про вміння *проживати* життя. Тут вони з моєю матір'ю були схожі. Можливо, саме тому вона йому подобалася. Дідусь її підтримував і захищав задовго до того, як вона стала принцесою Діаною, ще в ті часи, коли вона була просто Діаною Спенсер, вихователькою дитячого садка і таємною подружкою принца Чарльза. Дехто вважає, що він моїх батьків, по суті, поєднав. Якщо так, то Дідусь — Першопричина мого світу. Якби не він, мене тут не було б.

Як і мого старшого брата.

З іншого боку, можливо, *мама* була б тут. Якби не вийшла заміж за Па...

* Колесо тисячоліття (воно ж Лондонське око) — гігантське чортве колесо в центрі британської столиці, один з її новітніх символів.

** Драйвінг — змагання кінних упряжок.

Згадалася недавня розмова з Дідусем, тільки він і я, невдоволи після того, як йому виповнилося дев'яносто сім. Він думав про кінець. Казав, що вже немає сил займатися улюбленими справами. Але найдужче шкодував, що більше не може працювати. Без роботи, казав він, життя не тримається купи. Він не здавався сумним — він здавався готовим. «Треба вміти побачити, Гаррі, що настав час іти».

Я подивився вдаль на лінію склепів і пам'ятників. Королівський цвинтар. Тут покояться багато осіб королівської крові, зокрема королева Вікторія. І сумнозвісна Волліс Сімпсон. І вдвічі сумнозвісніший чоловік Волліс Сімпсон — колишній король Едуард VIII, мій прапрадядько. Едуард зрікся престолу заради Волліс, і вони виїхали з Британії, але врешті-решт їх охопило бажання повернутися додому — вони дуже хотіли, щоб їх поховали саме тут. Королева, моя Бабуся, вважала їхню волю, але поховала віддаля всіх — під похиленим платаном. І, напевно, востаннє насварила. Кінцевий пункт їхньої одиссеї. Цікаво, як Волліс з Едуардом після всіх цих перипетій почуються. Що в підсумку залишилося? Чи їм тепер байдуже? Де вони зараз — все ще мучаться вибором «на тому світі», чи опинилися ніде й думають ні про що? Що нас чекає по той бік? Невже свідомість «зупиняється», як зупиняється годинник? А може, подумав я, може, зараз вони десь поруч? Біля фальшивих готичних руїн або просто поруч зі мною — підслуховують мої думки. Тоді... *може, й мама десь поруч?*

Згадуючи про неї, я завжди відчував пробіск надії, заряд енергії. І водночас укол смутку.

Жодного дня не минуло, щоб я не сумував за матір'ю, та перед зустрічю у Фрогморі це відчуття було особливо гострим, і я не міг зрозуміти чому. У ній завжди вчувалося щось, що важко вхопити словами.

Моя мама була принцесою з ім'ям античної богині, але всі ці назви здавалися мені слабкими, вони не передавали суті. Люди постійно порівнювали її зі святими й героями — від Нельсона Манделі до Матері Терези і Жанни д'Арк, — але всі ці

порівняння теж не вхоплювали суті, хоч у них було багато любові й поваги. Моя мама, одна з найпопулярніших і найвідоміших жінок світу, не вкладалася у повсякденні слова, це правда. Водночас у моїй свідомості вона залишалася чимось дуже яскравим, живим і відчутним — я *бачив* її так само чітко, як лебедя на озері. Чув її сміх так само виразно, як спів птахів у деревах. Як таке може бути? Я багатьох речей не пам'ятаю — коли вона загинула, я був ще дитиною. Тим більшим дивом здається те, що я пам'ятаю: сліпуча усмішка, вразливі очі, дитяча любов до кіна, музики, одягу, солодоців — і до нас. Вона так нас із братом любила. *Несамовито* — так вона сказала в якомусь інтерв'ю.

Знаєш, мамо... це взаємно.

Вона здавалася всюдисущою. Можливо, з тих самих причин, з яких її важко було описати словами, — вона випромінювала світло. Чисте й тепле світло. А як можна описати світло? Навіть Ейнштейну довелося поламати над цим голову. Недавно астрономи вперше побачили в дуже глибокому космосі несподівану зорю — її назвали Еарендель, староанглійською мовою це означає «ранкова зоря». До неї мільярди мільярдів кілометрів, імовірно, вона вже давно згасла. Еарендель ближче в часі до Великого вибуху, ніж до появи галактики Чумацький шлях, у якій ми живемо. Проте вона була настільки яскрава, що ми досі бачимо її світло.

Такою була моя мама.

Ось чому я завжди її бачив і відчував. А в той квітневий день — як ніколи.

Я прийшов у Фрогмор-гарденс під маминими знаменами — хотів миру. Понад усе я хотів миру. Для себе, для моєї сім'ї — і для неї.

Люди забули, наскільки сильно моя мама прагнула миру. Вона об'їхала світ кілька разів уздовж і впоперек, пробивалася через мінні поля, обнімала хворих на СНІД, втішала сиріт війни — докладала всіх зусиль, аби десь запанував мир. І я знаю, як вона хотіла бачити мир між своїми хлопчиками. Між нами двома і Па. Між усією сім'єю.

Кілька місяців між Віндзорами йшла війна. Усобиці в нашому середовищі точилися століттями, але цього разу все було інакше. Спалахнув гострий публічний конфлікт, і він наближався до точки неповернення. Я приїхав додому з однією метою — на похорон Дідуса, але запропонував, щоб ми зустрілися втрьох і обговорили ситуацію: я, мій старший брат Віллі і батько.

Я сподівався, що ми знайдемо вихід.

Я знову глянув у телефон, подивився на стежку. Може, вони передумали? Може, не прийдуть?

На секунду промайнула думка махнути на все рукою, прогулятися парком або повернутися в будинок, де кузени з кузинами згадують Дідуса за келихом.

Аж нарешті побачив їх. Вони йшли в мій бік і здавалися якимись похмурими, в їхніх фігурах мало не загроза вчувалася. Здавалося, наче вони стулили плече. У мене в животі щось потягнуло. Зазвичай вони постійно про щось сперечалися, але зараз ішли в ногу — як одне ціле.

Я подумав: стривайте, ми про розмову домовлялися чи про дуель?

Підвівся з лавки, зробив невпевнений крок їм назустріч і вичавив із себе посмішку. Вони у відповідь не всміхнулися. Тут моє серце закалатало. Дихай — сказав я собі.

Крім страху, я відчував якусь дуже гостру притомність, вразливість — таке вже бувало зі мною у важливі моменти життя.

Коли я йшов за труною матері.

Коли вирушив у перший бій.

Коли виголошував промову посеред панічної атаки.

Було те саме відчуття — ніби берешся за складну справу й не знаєш, чи впораєшся, але водночас розумієш, що дороги назад немає. Жереб кинуто.

Гаразд, мам, подумав я, набираючи крок, понеслася. Побажай мені удачі.

Ми зустрілися на середині стежки.

— Віллі. Па. Привіт.

— Гарольде.

Як усе це холодно.

Ми розвернулися й пішли гравійною доріжкою через кам'яний місток, обплетений плющем.

Ми якимось так синхронно вишикувалися в лінію, без зайвих слів пішли, схиливши голови, в одному темпі, ще й усі ці могли поблизу — картина не могла не нагадати похорон мами. Я заборонив собі думати про це й зосередився на приємному хрусті гравію під нашими ногами, на звучанні слів, які відлітали, мов койла диму на вітрі.

Ми британці, ще й Віндзори, тож почали невимушено говорити про погоду. Обмінялися думками про похорон Дідуся. Із сумними усмішками нагадали собі, що він усе, до найменших деталей, спланував сам.

Звичайна світська розмова. Найзвичайнісінька. Ми говорили про все неважливе на світі. Я чекав, коли ж ми перейдемо до головного, і дивувався, що цей момент не настає, — як брату з батьком вдається цей спокій?

Я озирнувся. Ми вже чимало пройшли й опинилися, мов Гамлет, посеред Королівського цвинтаря. Згадай, хіба ти не сам просив, щоб тебе тут поховали?.. За кілька годин до того, як я мав їхати на війну, секретар сказав, що треба вибрати місце, де мене поховають. «Якщо станеться найгірше, ваша королівська високосте... війна — річ непевна...»

Було кілька варіантів. Каплиця святого Георгія? Королівський склеп у Віндзорі, де щойно поховали Дідуся?

Але я вибрав Фрогмор — тут такий гарний парк, тут усе дишає миром і спокоєм.

Ми стояли майже в голові Волліс Сімпсон. Па розпочав короткий лекційний курс: тут похований той-то, там — кузен такий-то. Лорди й леді, герцоги й герцогині — колись господарі життя — лежали тепер під цією галявиною. Батько завжди любив історію і мав що розказати. Я подумав було, що ми проведемо тут кілька годин і в кінці складатимемо іспит. Та, на

щастя, він швидко закінчив, і ми пішли далі по бережку озера в бік гарної галявини з нарцисами.

Там ми нарешті перейшли до діла.

Я спробував пояснити свою позицію. Не сказати, що я був тоді в найкращій формі: нервував, боровся з власними емоціями, намагався висловлюватися коротко й точно. Мало того, я пообіцяв собі не допустити, щоб ця розмова перетворилася на чергову сварку. Утім, це залежало не тільки від мене. Па й Віллі грали свою роль і були готові до бою. Щойно я пробував зайти з іншої карти й викласти новий аргумент, як хтось один, а то й обидва мене зупиняли. Віллі просто не хотів нічого чути. Він кілька разів мене заткнув, я завівся, ми почали сваритися й наговорили один одному все те, що говорили роками. Ми так закипіли, що Па підняв руки. «Досить!»

Він став між нами й подивився на наші розпашілі обличчя: «Будь ласка, хлопці, не псуйте мені старість».

Голос у батька був слабкий і хрипкий. Правду кажучи, це був голос старої людини.

Я подумав про Дідуся.

І тут у моєму естві щось клацнуло. Я подивився на Віллі, посправжньому подивився. Можливо, вперше, відтоді як ми були малими дітьми. І «побачив» його: похмуре, як завжди, обличчя (не пригадую, щоб він говорив зі мною і не хмурився), лисина (більша, ніж у мене), схожість з мамою (з віком танула). У чомусь ми з ним були дуже подібні, у чомусь — повними протилежностями. Мій улюблений брат, мій заклятий ворог. Як же так сталося?

Я відчув важку втому. Я хотів додому, але розумів, що «дім» став дуже заплутаним поняттям. А може, завжди був. Я показав рукою на парк, на місто за ним, на країну і сказав:

— Віллі, це мав бути наш дім. Ми збиралися провести тут решту життя.

— Ти поїхав, Гарольде.

— Так. І ти знаєш чому.

— Не знаю.

Пролог

— Не знаєш?

— Правда не знаю.

Я відхилився. Не вірив своїм вухам. Вважати, що все могло піти інакше, чи сперечатися про те, хто в чому винен, — це одне. Але він стверджував, що поняття не має, чому я поїхав з країни, в якій народився, — з країни, за яку воював і заради якої був готовий померти. З рідної країни. Ого. Ти не знаєш, чому ми з дружиною взяли дитину і просто втекли звідси, кинувши все — дім, друзів, меблі? Справді?

Я подивився на дерева.

— Так ти не знаєш?!

— Гароль... Я справді не знаю.

Я повернувся до Па. На його обличчі було написано «Я теж не знаю».

Ого. Може, й справді не знають.

Я був збентежений. Якщо вони не знають, чому я поїхав, то, може, просто не знають, хто я такий? Зовсім не знають. А може, й ніколи не знали.

Якщо чесно, то не факт, що я сам себе знав.

Від цієї думки мені стало ще холодніше і дуже самотньо. Та водночас я загорівся. І подумав: треба їм розповісти.

Як їм це розповісти?

Ніяк. Це буде надто довго. Крім того, вони явно не в гуморі слухати. Принаймні не зараз. Не сьогодні.

Ну, тоді давайте так:

Па. Віллі.

Цілий світе.

Читайте.